

Gezondheidseconoom Eline van den Broek, 5 jaar na de pandemie: ‘De nevenschade van coronamaatregelen is bijna onschatbaar groot’

Posted on 8 april 2025 by Eva Munnik

‘Laten we varen op de deskundigheid’, zei premier Rutte in 2020 over het coronavirus. Vijf jaar later blikt journalist Eva Munnik in een reeks interviews kritisch terug op de crisis in Nederland. Met deskundigen, maar niet de deskundigen die we toen steeds in talkshows zagen. Dit keer gezondheidseconoom Eline van den Broek: ‘Het kabinet heeft een heel eenzijdig team samengesteld en had daarna geen zin meer om hun blik te verbreden: te ingewikkeld, te veel gedoe.’

‘Bij zo’n virus moet je proberen de kwetsbare mensen zo goed mogelijk te beschermen. Verder kun je gewoon niet zoveel doen.’ Gezondheidseconoom en epidemioloog Eline van den Broek herhaalt aan haar Utrechtse keukentafel wat ze ook al in het eerste pandemiejaar zei, in 2020 dus. Dit is geen kennis van nu, benadrukt ze. Het is kennis van toen. Maar het mocht niet gezegd worden.

‘En wat mij persoonlijk heel erg aan het hart gaat: al vrij snel zeiden we met een groepje wetenschappers dit soort dingen toch in de media. Bijvoorbeeld met het initiatief Herstel-NL. Maar dat verhaal van kwetsbaren isoleren, dat ging er gewoon niet in. Mensen hadden al moeite met de definitie van “kwetsbaar” en met het idee hen te isoleren. Waarop ik dacht: hoe kun je dit soort schadelijke maatregelen nemen, waarvan je vooraf weet dat ze verregaande gevolgen hebben voor iedereen, en niet eens een heel logisch alternatief serieus bekijken? En de manier waarop Herstel-NL destijds is weggezet, met name door de satire van Arjan Lubach. Het was disproportioneel hoe gereageerd werd op de zeer geleerde economen van Herstel-NL, en dat ging ook nog eens gepaard met veel agressie.’

Dus wat epidemioloog Jos Frantzen in het vorige interview uit deze reeks zei, daar ben jij het mee eens? Frantzen zei: ‘Maatregelen tegen verspreiding van corona hadden geen zin (…) als zo’n virus zich eenmaal verspreidt, kun je het niet meer onder controle krijgen.’

‘Ja, dat is ook hoe influenza (griep – EM) verloopt. Je kunt zo’n virus niet inhalen. Daarom heb ik dat hysterische bron- en contactonderzoek nooit begrepen. Het is simpele wiskunde eigenlijk, dat je nooit het tempo van zo’n soort virus in die fase bij kunt benen. Zinloos.’

Als het zinloos was, waarom koos de overheid dan toch voor de maatregelen die genomen zijn?

‘Omdat ze het veel te spannend vonden om te zeggen: “We gaan niks doen aan dat virus, want wij kunnen het niet tegenhouden.” Wat Zweden deed, is heel knap. Weinig maatregelen nemen was van het Zweedse RIVM-hoofd al heel dapper, maar ook van de beleidsmakers die hem gevolgd hebben. Hun redenering was: als je weinig weet, moet je niet te veel doen. Ze hebben ongetwijfeld — ook internationaal — veel druk ervaren. Maar ze deden het, wat aangeeft dat je als overheid, los van of het de juiste keuze was of niet, dus echt een keuze hebt. Je kon als land zeggen: “Wij doen hier niet aan mee.” Maar voor ons landsbestuur was het blijkbaar geen optie. Als politicus of bestuurder werd je dan niet als daadkrachtig gezien.’

Zat dat erachter, politiek gewin?

‘Ik denk dat de machthebbers de rust wilden bewaren, stabiliteit in de samenleving. Ze dachten: wij moeten onze macht behouden, want wij doen het goed, wij zijn het

volk aan het beschermen. Dus niet vanuit een complot ofzo, maar puur uit onkunde deden ze het zo.'

Uit onkunde kozen ze dit beleid, maar 'we gaan varen op deskundigheid', zei Mark Rutte bij een van de eerste persmomenten over corona op 6 maart 2020. Is dat dan niet gebeurd?

'Nee, duidelijk niet. Allereerst is het mooie aan de wetenschap juist dat er in de basis onenigheid is. Mensen denken altijd over wetenschappers dat we allemaal de Einsteins van deze eeuw zijn. Maar juist onenigheid zorgt voor nieuwe kennis. Dus dat de wetenschap gepresenteerd werd als een soort orakel, daar had ik heel veel moeite mee. Ten tweede is wetenschap natuurlijk altijd interdisciplinair en multidisciplinair. Dat ging mis bij corona: dat je alleen een heel eenzijdig clubje clinici, die er ook nog eens een heel eenzijdige mening op na houden, raadpleegt. Dan laat je je niet breed informeren en mis je cruciale informatie en zienswijzen.'

Met dan eenzijdige clubje clinici bedoel je het OMT, Outbreak Management Team, dat volgens Rutte allesbepalend was voor het coronabeleid.

'In het OMT zaten mensen die misschien wel verstand hadden van virusbestrijding – al kun je daar ook over discussiëren – maar er zat bijvoorbeeld niemand in die expertise had in hoe maatregelen werken op maatschappijniveau. Ook had ik veel moeite met die modellen waar het RIVM steeds mee kwam. Dan was het: "Uit de modellen blijkt dat als we dit gaan doen, dat gebeurt." Onzin. Er is immers gesimuleerd op basis van de beperkte data die we hadden, met allemaal aannames. Die gelikte grafiekjes werden gepresenteerd als objectieve gegevens. Dus ja, ik had veel wetenschappelijke jeuk in die tijd. Statistisch gezien klopte er niets van de conclusies die werden getrokken.

'Toen Rutte een paar keer zei dat hij met weinig informatie veel moest beslissen, dacht ik: maar je hebt veel meer informatie beschikbaar dan je beweert dat je hebt. Dat vind ik wel kwalijk. Ik weet, uit ervaring, dat het kabinet zich bewust niet heeft willen laten informeren. Ze hebben een heel eenzijdig team samengesteld en daarna hadden ze geen zin meer om hun blik te verbreden: te ingewikkeld, te veel gedoe.'

Maar waarom dan?

‘Ik denk dat dat een kwestie is van op een rijdende trein gesprongen zijn en alles wat op een ander spoor zit afhouden, om de controle maar te bewaren. Rutte zal vast weleens met één of twee mensen zijn twijfels besproken hebben. Dat zie je ook aan het feit dat zijn koers in het begin weleens gewijzigd is. Maar op een gegeven moment zet je in op een bepaalde strategie en kun je die niet veranderen, zo zal hij gedacht hebben. Geen twijfel laten zien.’

Hebben coronamaatregelen, zoals lockdowns, levens gered?

‘Ik ben ervan overtuigd van niet. Als sterfte voor sommige mensen al is uitgesteld, dan is dat ten koste gegaan van sterfte van andere mensen. En die discussie wordt nog steeds niet gevoerd.’

Maar steeds werd gezegd: als wij dit niet doen, zal de zorg overlopen en gaan er veel meer mensen dood.

‘Tja, en dan belanden we bij dat verhaal dat niet hardop gezegd mag: die mensen die overlijden aan corona, zouden grotendeels toch binnen niet al te lange tijd doodgaan. Dat lockdowns miljoenen levens gered zouden hebben is complete onzin. Op basis van de *infection fatality rate* (hoe groot de kans is dat iemand overlijdt aan besmetting – EM) kun je gewoon berekenen hoeveel mensen er naar verwachting ongeveer zouden overlijden in die periode. Ja, mensen zijn gered door maatregelen, maar de nevenschade van die maatregelen doodt ook mensen, nu nog. Terwijl het leven van de “geredde” mensen hoogstens een beetje is verlengd.

‘De vraag is eigenlijk: hoeveel levens wilde je tijdens corona redden met maatregelen, ten koste van levens die je in de toekomst verliest door diezelfde maatregelen? Daar had je het over moeten hebben. We hebben de middelen om zo’n berekening te maken, en daarmee gaat een discussie gepaard over de offers die je bereid bent te maken. Hoeveel mensen sterven er nu, tijdens corona? Vind je dat acceptabel als maatschappij? Ben je bereid om in de komende tien jaar vijf mensen te laten overlijden om nu — tijdens corona — één leven te redden?’

Nu is die afweging er niet geweest, men ging voor levens redden tijdens corona en daarom maatregelen nemen, die schade veroorzaakten. Hoe groot is die schade geweest?

‘Giga, zo omvangrijk dat het bijna onschatbaar is. De belangrijkste vraag daarbij is:

hoe ver ga je vooruit kijken? Wat kan je nog als causaal gevolg van coronamaatregelen zien? Zeker qua mentale gesteldheid. Als je nu een twintiger spreekt, denk je waarschijnlijk: gaat prima, die merkt er niks meer van. Tot ze op een gegeven moment toch laten merken dat het iets met ze gedaan heeft. Een meisje dat werkt in mijn sportschool, superleuke meid, loopt bij een psycholoog. Dus ik vroeg door: "Wat heb je dan tijdens corona gedaan?" Dat bleken jaren te zijn geweest waarin ze veel alleen was, ging twijfelen aan zichzelf en dat gevoel is gebleven. Hoe het zo'n jonge vrouw beschadigd heeft, zie je niet terug in cijfers. Daarom zeg ik ook dat de omvang van die schade een soort van oneindig is,niet te meten. Daarnaast verwacht ik macro-economisch gezien nog een klap. Waarbij trouwens mensen die het al slechter hadden, hardere klappen krijgen. Coronamaatregelen raakten de sociale onderlaag disproportioneel hard. Ook die statistieken zijn bekend bij de politiek, maar daar wordt niets mee gedaan.'

Maar als je kritisch was, of je openlijk verzette tegen coronabeleid, dan was je een 'wappie'. Daar werd ontzettend naar op gereageerd.

'Klopt. Ik had in coronatijd met een groepje professoren een soort geheim genootschap (lacht). We spraken af op een geheime plek om te ventileren. We wisten: als we naar buiten treden met wat wij van dat coronabeleid denken, dan worden we afgemaakt. Het was een soort steungroep eigenlijk, van mensen die allemaal dachten: ben ik nou gek? Daardoor wist ik dat ik niet de enige was die logisch bleef nadenken, terwijl de emoties in de samenleving opleefden en de media olie op het vuur gooiden.'

Waarom was de ene persoon zo kritisch en de andere totaal niet?

'Dat is misschien hoe je in elkaar steekt. Ik ben zelf al van kinds af aan iemand die bij regels denkt: wat is het nut? Een goede eigenschap als wetenschapper en ik denk dat dat is wat mijn "geheime genootschap" gemeen had. Allemaal vroegen wij ons af: waarom doen we dit zo? Maar in coronatijd werden legitieme vragen geridiculiseerd als "wappietaal". Ik denk dat ik daar nog steeds bezorgd over ben: dat je in een vrij land als idioot wordt weggezet als je vragen stelt.'

Ook vanuit de overheid werd je, subtieler, afgeserveerd als je anders dacht of deed. In een persconferentie heeft Hugo de Jonge tientallen keren gezegd dat het 'dankzij gevaccineerden' de goede kant op ging. En voor ongevaccineerden had hij 'nul begrip'.

‘Extremer dan de gemiddelde religie. Vaccinatie is een heel goed voorbeeld van die “religie”. We weten nu feitelijk dat het niet heeft geholpen tegen het verspreiden van het virus. Toch denken heel veel mensen nog steeds dat de vaccins ons uit de pandemie hebben geholpen. En de hele gedachte dat een vaccin misschien voor jou niet per se de beste optie was of zelfs niet goed voor je was — wat ik niet eens denk hè — dat mocht je niet vinden, je mócht niets genuanceerds vinden over vaccins. Je móést ze goed vinden. Terwijl er natuurlijk sowieso altijd verschillende doelgroepen zijn, met vaccineren kun je niet generaliseren. Mijn arts zei toen ik hoogzwanger was en het vaccin werd uitgerold: “Je moet je tegen corona vaccineren.” Mijn reactie: “Ik weet niet wat dat gaat doen met mijn ongeboren kind, dus dat ga ik nu even niet doen.” Mijn baas zei: “Maar dat weten we heel goed.” “Nou nee,” was mijn antwoord. “Vaccins worden nooit op zwangeren getest, dus jij weet het niet en ik weet het ook niet.” Ja, dan kom ik weer op die Zweedse redenering: als we het niet weten, kunnen we beter even wachten.’

Hoe zal dat bij een volgende pandemie gaan?

‘Dan vrees ik dat weer iedereen mee moet doen op straffe van uitsluiting. Daarom vind ik het heel belangrijk om dit helder te krijgen. Waarom ging het zo? Want anders pakken ze het een volgende keer precies zo aan. Of het nu een derde wereldoorlog, een volgend virus of welke crisis dan ook is, mensen met dat ene ‘gen’ — het ‘waarom-gen’ — gaan in verzet en andere mensen zijn de *mainstream*. Waarbij die eerste groep weer wordt verguisd en als gevaar weggezet. Terwijl je juist heel hard die eerste mensen nodig hebt, mensen die eigenzinnig blijven nadenken in tijden van crisis. Daarom moeten we dit evalueren.’

Heb je er vertrouwen in dat die evaluatie er komt?

‘Nou, Het ministerie van Volksgezondheid, Wetenschap en Sport heeft een subsidieoproep uitgeschreven om het coronabeleid te evalueren en een afwegingskader te ontwikkelen voor een volgende keer. Maar drie keer raden wie dat onderzoek met overheidssubsidie gaat uitvoeren? De organisatie die OMT-lid Marion Koopmans heeft opgezet. De mensen om haar heen — dezelfde mensen die hebben bijgedragen aan die immense nevenschade — zouden nu dus moeten gaan bedenken hoe het afwegingskader eruit moet zien. Helaas is al gebleken dat ze daar niet toe in staat zijn. Hoewel ik een doorwinterde optimist ben, heb ik weinig vertrouwen in solide besluitvorming tijdens een volgende pandemie als dit soort mensen beleid blijven maken.’

De volgende keer in deze interviewserie — met deskundigen die we in coronatijd níet steeds in de talkshows zagen — wiskundig psycholoog Eric-Jan Wagenmakers: 'Georganiseerde zelfkritiek ontbrak bij degenen die het coronabeleid bepaalden.'

***Eline van den Broek** is gezondheidseconoom, epidemioloog en biostatisticus. Ze is gepromoveerd in de Verenigde Staten en werkzaam als hoogleraar aan de Universiteit van Vermont in de Verenigde Staten en als hoofd Volksgezondheid in het universitair medisch centrum van Vermont. Ze is ook gastonderzoeker in het Amsterdam UMC en visiting professor aan de American University of Armenia. Voorheen werkte ze in Den Haag en Brussel als politiek adviseur op het gebied van gezondheidszorg, geneesmiddelenbeleid en grensoverschrijdende zorg in Europa.*

***Eva Munnik** is journalist. Ze werkt als freelance verslaggever en (eind)redacteur bij televisieprogramma's en schrijft voor magazines.*

***Wynia's Week** verschijnt drie keer per week, **156 keer per jaar**, met even onafhankelijke als broodnodige artikelen en columns, video's en podcasts. U maakt dat samen met de andere donateurs mogelijk. Doet u weer mee, **ook in 2025**? Kijk **HIER**. Hartelijk dank!*